

กลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง พ.ศ. 2489-
ก่อนวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2503

เมื่อข้าวได้กลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญของประเทศ ภายหลังจากการเปิดประเทศ หรือการขยายตัวเข้ามาของการค้าจากต่างประเทศ พ.ศ. 2398 จึงอาจกล่าวได้ว่าพ่อค้าส่งออกข้าวได้ถือกำเนิดขึ้นมา ณ จุดนี้ เพื่อทำหน้าที่เป็นนายหน้ารับซื้อข้าวจากผู้ผลิตในประเทศ มูลค่าส่วนเกินของเงินที่ได้รับเพิ่มขึ้นจากการบริการดังกล่าว ถูกสะสมจนเกิดเป็นความมั่งคั่ง ความมั่งคั่งที่สะสมในรูปเงินตราอันเนื่องมาจากการค้าข้าว ในที่สุดกลายเป็นเงินทุนซึ่งเราเรียกว่า "ทุนการค้าข้าว" ทุนจากการค้าข้าวจึงถือว่าเป็นทุนสะสมขั้นต้นของกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าว ที่เป็นพื้นฐานเติบโตไปสู่รูปอื่น ดังนั้น วิกฤตการณ์ในลักษณะของการสะสมทุนและการเติบโตของทุนจากการค้าข้าวของกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวของไทย จึงเป็นเรื่องที่เราจะศึกษาในบทนี้ เพื่อให้เห็นแนวทางในการศึกษาถึงบทบาทหรืออำนาจทางเศรษฐกิจของกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวว่ามีลักษณะเกาะกลุ่มทางธุรกิจมากน้อยแค่ไหน และมีรูปแบบพื้นฐานในการขยายอาณาจักรธุรกิจอย่างไร

1. การสะสมทุนและการพัฒนาทุนของกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวระยะก่อนสงครามโลก

1.1 กลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวที่สำคัญในระยะแรกหลังการทำสนธิสัญญาบาวริง พ.ศ. 2398 จนถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คือ นายทุนขุนนางเจ้าภาษีอากรที่เป็นชาวจีนและคนจีนในบังคับต่างชาติ ที่อาศัยระบบราชการเป็นช่องทางทำการค้าจนสามารถขยายการลงทุนในธุรกิจหลายประเภท ได้แก่ โรงสี โรงเลื่อย ธุรกิจการค้าส่งออก การส่งสินค้าเข้า และกิจการค้าขายในต่างประเทศ เช่น ฮ็องกง สิงคโปร์ และจีน ซึ่งลักษณะดังกล่าวของกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวระยะก่อนสงครามโลก เป็นผลสืบเนื่องมาจากสภาพการปกครองประเทศระยะนั้น ผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจหรือผู้ที่มีความสามารถในการสะสมทุน คือ ผู้ที่อยู่ภายในระบบบริหารราชการแผ่นดิน เช่น พระมหากษัตริย์ ราชวงศ์ เจ้านายและขุนนาง ผู้ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้ปกครองในระบบราชการหรือกับตัวระบบบริหารโดยตรง เช่น นายทุนขุนนางภายใต้ระบบเจ้าภาษีอากร และผู้ที่มีความสัมพันธ์กับคนต่างชาติ เช่น คนในบังคับต่างชาติเพื่ออาศัยสิทธิพิเศษบางประการที่ต่างชาติได้รับเป็นลู่ทางการค้า

กลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวที่มีลักษณะข้างต้น ได้แก่ หลวงอุดรวิทย์พานิชย์¹ (อุเต็ง แซ่เตีย หรือ กิมเซ่งหลี) ชาวจีนที่เป็นเจ้าภาษีขายอากร และเจ้าของโรงสี ธุรกิจการค้าข้าว โรงเลื่อย ภูต่อเรือ และกิจการค้าในต่างประเทศ เช่น ฮองกง ชิวเถา หลวงจิตรจำเริญควาไชย² (นายหลีเต็กกอ) ได้รับการแต่งตั้งเป็นกรมท่าซ้ายและเป็นคนจีนกลุ่มแรกที่สามารถส่งข้าวไปขายยุโรป เจ้าของโรงสีที่ส่งข้าวได้มากที่สุดในอดีต พระนิบุลย์พัฒน์มาร³ (นายเซ่งกี) ผู้เป็นเจ้าของท่ารับซื้อข้าวจากประเทศไทยในฮองกง และสิงคโปร์ นายตันเหนือฮ้าง⁴ (ตันตระกูลเว้งหลี) เป็นคนในบังคับฝรั่งเศส ประกอบกิจการทางด้านภาษีนำเข้าจากจีนและยุโรป นายอึ้งยุกหลง⁵ ผู้สืบทอดกิจการต่อจากบิดา (นายล่าช้า ชาวจีนในบังคับฝรั่งเศส ประกอบอาชีพเริ่มแรกจากการค้าไม้และโรงเลื่อย) นายมา บูลกุล⁶ ผู้สืบทอดการทำโรงสีจากบิดาที่ทำมาตั้งแต่เมืองไทยมีโรงสีเพียง 4-5 โรง

¹สิริลาภณ์ ตักดีเกรียงไกร, ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ. 2398-2453), (พระนคร : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2524), หน้า 71-74; และ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประวัติพระโสภณเข็ญรัตนี (พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพัฒน์ 2462) พิมพ์ในงานศพหลวงอุดรวิทย์พานิชย์

²พช., ร.6 ค 15/3 พังงวลือสัญญา บริษัทโรงสีสยามระหว่างหลวงจิตรจำเริญควาไชย พระยารัษฎานุภาคโกศล ผู้ส่งเฮง เซ่งกี และนายกิมเซ่งหลี 18 เมษายน ร.ศ. 130

³พช., ร.6 ค 15/3 คำกราบบังคมทูล พระนิบุลย์พัฒน์มาร 25 ธันวาคม 2456

⁴Arnold Wright and Oliver T. Breakspear, Twentieth Century Impression of Siam, (London : Lloy's Greater Britain, 1908), p.169 และหนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนางทองอยู่ ล่าช้า ณ เมรุวัดธาตุทอง 5 กุมภาพันธ์ 2510

⁵พช.ม ร. 5ต 42/28 เรื่องจีนล่าช้าในบังคับฝรั่งเศสฟ้องนายจัน อ้าแดง ฟ้อง นายคำ หากัน ด้วยเรื่องที่ดิน 19 สิงหาคม ร.ศ. 115-113 มกราคม ร.ศ. 116

⁶พังงวลืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายมา บูลกุล ณ เมรุ วัดมกุฏกษัตริยาราม 6 พฤษภาคม 2507, ถ้าไว้วลือของพระกาศสทรณ

เมื่อการค้าระหว่างประเทศขยายตัวเป็นผลให้การค้าข้าวขยายตัวตาม นายทุนพ่อค้าส่งออกข้าวรายใหญ่บางราย เช่น หลวงอุดรภักดิ์ หลวงจิตรจำนงค์ และพระนิบุลย์ ได้พัฒนาบทบาทของตนไปเป็นนายทุนการเงิน โดยการรวมตัวกับกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ทางการค้าร่วมกันจัดตั้งธนาคารพาณิชย์ใน พ.ศ. 2450¹ แต่เนื่องจากกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากระบบเจ้าภาษีนายอากร และทำธุรกิจผูกไว้กับการค้าระหว่างประเทศ เมื่อการค้าระหว่างประเทศและระบบเจ้าภาษีนายอากรทรุดโทรม ธุรกิจโรงสีและการส่งออกของกลุ่มนายทุนพ่อค้าดังกล่าวก็ประสบปัญหาส่งผลให้ธนาคารต้องปิดกิจการ ในที่สุดนายทุนพ่อค้าส่งออกข้าวบางรายต้องล้มละลาย

สำหรับนายทุนพ่อค้าส่งออกข้าวกลุ่มอื่นที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดตั้งธนาคารในระยะแรก ได้แก่ หวังหลี บูลกุล และลำข้าว ก็สามารถขยายทุนจากการค้าข้าวไปเป็นนายทุนการเงินได้เช่นกัน โดยมีร้านแลกเปลี่ยนเล็ก ๆ เป็นแหล่งวิ่งเงินทางการเงินในการส่งออกข้าวเป็นของตนเอง ซึ่งร้านแลกเปลี่ยนเหล่านี้ในระยะต่อมาก็สามารถพัฒนาเป็นธนาคารพาณิชย์ได้

1.2 กลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึงระยะก่อนสงครามโลกฯ ส่วนใหญ่ยังคงเป็นกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวกลุ่มเดิมก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองที่เป็นเจ้าของโรงสี และเป็นกลุ่มที่มีบทบาทมากในสมาคมต่าง ๆ เช่น สมาคมโรงสีไฟ สมาคมพ่อค้าข้าว ที่เป็นศูนย์กลางรับซื้อข้าวขาวในประเทศหรือที่เรียกว่า "ขี้ปั่ว" และสมาคมพ่อค้าจีน ได้แก่ หวังหลี และบูลกุล กล่าวคือ นายมาบูลกุล เป็นประธานสมาคมโรงสีไฟ มีกิจการโรงสีและบริษัทส่งออกข้าวเป็นของตนเอง ได้แก่ บริษัทจีนแข่งจีน และโรงสีเงินแสง นายตันฉิวเม็ง หวังหลี เป็นประธานสมาคมพ่อค้าจีน มีกิจการโรงสีที่ทำการส่งออกด้วย 8 แห่ง ได้แก่ เตียนเฮงหลี เคียเฮงหลีจิ้น ล่งเฮงหลี ง่วนแข่งหลี ง่วนเฮงหลี ง่วนเฮียงหลี และฮะเฮงฮวด นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มพ่อค้าชาวจีนซึ่งไม่มีบทบาทมากนักในสมาคมโรงสี แต่ก็ เป็นทั้งเจ้าของโรงสีและร้านรับ

¹พรณี บัวเล็ก, วิเคราะห์นายทุนธนาคารพาณิชย์ของไทย พ.ศ. 2475-2516 (บริษัทสำนักพิมพ์สร้างสรรค์วิชาการจำกัด ร่วมกับโครงการหนังสือเล่ม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2529), หน้า 17

ซื้อข้าวส่งไปจำหน่ายต่างประเทศ ได้แก่ ตระกูลลำชา โดยนายอึ้งยุกหลง ผู้รับช่วง
ดูแลกิจการรุ่นที่ 2 ของตระกูล เจ้าของโรงสีกวางยุกหลง กวางยุกหลงจั้น และบริษัทส่งออก
ออกข้าว กวางเกี๊ยะหลงหรือห้างลำชา ตระกูลบุลสุช โดยนายโล้วเตี้ยกชวน เจ้าของ
โรงสี 4 แห่งที่ทำการส่งออกข้าวด้วย ได้แก่ ลี้มเฮงจั้น ลี้เฮงจั้น ล่งเฮงจั้น (โรง
สีนี้ถูกไฟไหม้เมื่อ 9 พฤศจิกายน 2493) และฮั่วเฮงจั้น

กลุ่มโรงสีข้าวสำคัญอีกกลุ่มระหว่าง พ.ศ. 2475-2481 คือ ตระกูลเอี่ยมสุรีย์
และกลุ่มบริษัทอื่นฟองเหลาไมฮัง จำกัด ทั้ง 2 กลุ่มเป็นพ่อค้าชาวจีนรุ่นใหม่ที่เพิ่งเข้ามา
ประกอบธุรกิจการค้าข้าว ไม่ได้มีพื้นฐานจากการเป็นขุนนางเจ้าภาษีหรือคนจีนไบบังคับ
ต่างชาติ แต่เป็นเจ้าของโรงสีและมีบริษัทส่งออกข้าวเป็นของตนเอง ตระกูลเอี่ยมสุรีย์
โดยนายเหี้ยกวางเอี่ยม¹ เป็นเจ้าของโรงสี 5 แห่ง คือ กวงฮึงหลี 2 แห่ง (เปลี่ยน
เป็น บริษัทกมลกิจใน พ.ศ. 2507) กวงซุ่นไต้ กวงซุ่นหลี และเข้าโรงสีของบริษัท
อีสต์เอเซียติกไรสมิล กลุ่มบริษัทอื่นฟองเหลาไมฮัง จัดตั้งเมื่อ พ.ศ. 2471 โดยพ่อค้า
หลายกลุ่ม คือ นายวองฟุก นายวองจั้น นายกิมหงษ์ ทองธัช และสกุลฮู (แซ่ผู้)
มีสำนักงานสาขา 2 แห่ง ที่อำเภอแก่งตั้ง จังหวัดตรัง และอำเภอบางบัวทอง จังหวัด
ชัยบุรี

นอกจากการเป็นเจ้าของโรงสีและผู้ส่งออกข้าวแล้ว กลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าว
เหล่านี้ยังดำเนินธุรกิจ การประกันภัย การธนาคารและการเดินเรือ ควบคู่ไปด้วยเพื่อ
สนับสนุนการค้าส่งออกข้าวให้ครบวงจร เช่น "หวังหลี" มีบริษัทหลวงหลีประกันภัยใน
พ.ศ. 2476 ร้านแลกเปลี่ยนฮ่องกงจั้น ตัวแทนบริษัทเดินเรือ China-Siam Steam
Ship ของชาวอร์เวย์ใน พ.ศ. 2472 "บุลกุล" มีบริษัทประกันภัยเงินสงอินชัวรันส์
และร่วมกับ "บุลสุช" จัดตั้งบริษัทโงวฮัก ประกอบธุรกิจประกันภัยและเดินเรือใน พ.ศ.
2472 "ลำชา" มีบริษัทกวางอันหลงประกันภัยและร้านแลกเปลี่ยนห้างกวางเกี๊ยะหลง
ในพ.ศ. 2476 "เอี่ยมสุรีย์" มีร้านแลกเปลี่ยนกวางซุ่นหลี (เลิกบริษัท พ.ศ. 2491)
บริษัทกวงฮึงหลีเดินเรือ "กลุ่มบริษัทอื่นฟองเหลาฯ" มีร้านแลกเปลี่ยนอื่นฟองเหลาฯ จึง
อาจกล่าวได้ว่าว่ากลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวระยะก่อนสงครามโลกฯ สามารถสร้างอาณาจักรการ
ค้าข้าวให้ครอบคลุมธุรกิจที่เอื้ออำนวยผลประโยชน์ซึ่งกันและกันได้อย่างครบวงจร

¹สมาคมแต่จิวแห่งประเทศไทย, "ชีวประวัตินายเหี้ย", อนุสรณ์สมาคมแต่จิว

1.3 รูปแบบการดำเนินธุรกิจของกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวก่อนสงครามโลก

ลักษณะการลงทุนของกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวก่อนสงครามโลก เป็นการลงทุนของคนในตระกูล เครือญาติ และพ่อค้าชาวจีนที่มีความสัมพันธ์ทางการค้าร่วมกัน ซึ่งจะเห็นได้จากรายชื่อผู้ถือหุ้นในบริษัท เช่น รายชื่อผู้ก่อตั้งบริษัทโรงสีกวางฮงหลี่¹ ได้แก่ นายอิมัง นางเยียกเอ็ง แซ่เล่า นายเยียกจ้อ แซ่เล่า นายกิมหยวย แซ่เหี้ย นายเจียะเซ็ง แซ่เหี้ย นายเกษม เอี่ยมสุรีย์ฯ ซึ่งเป็นการลงทุนระหว่างตระกูล "แซ่เล่า" กับตระกูล แซ่เหี้ย ที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ โดยนางเยียกเอ็ง แซ่เล่า เป็นภรรยาของนายเหี้ยกวงเอี่ยม หรือ นายกวงเอี่ยม แซ่เหี้ย ตันตระกูล เอี่ยมสุรีย์ ซึ่งเป็นพี่น้องกับนายเจียะเซ็ง แซ่เหี้ย รายชื่อผู้ก่อตั้งบริษัท อี้หลงเหลาไมฮง² ได้แก่ นายวองฟุก นายวองจัน นายกิมพงษ์ ทองธัช นายลิ้มเจ็ก นายลิ้มชิวแซ นายฮูเจียวกวง (วิโรจน์ ภูษานกิจ) นายฮุกั่นซง (แซ่ผู้) นายฮูจิด่วน (หลวงพันนงค์พานิชย์) เป็นการลงทุนระหว่างตระกูล "แซ่ลิ้ม" กับตระกูล "แซ่ฮู" หรือ "แซ่ผู้" เป็นต้น

1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวกับรัฐระยะก่อนสงครามโลก

ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 กลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวมีความสัมพันธ์กับรัฐในลักษณะการเป็นข้าราชการรับใช้รัฐและพ่อค้าในขณะเดียวกัน ที่เรียกว่า "นายทุนข้าราชการ" อาศัยระบบราชการทำการค้าจนสามารถพัฒนาเป็นนายทุนการเงินในระยะต่อมา หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 กลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวมีความสัมพันธ์กับรัฐอีกรูปแบบหนึ่ง คือไม่ได้เป็นข้าราชการรับใช้รัฐ แต่เป็นพ่อค้าที่ยังคงต้องพึ่งพิงอิทธิพลของชนชั้นปกครองของรัฐเป็นช่องทางในการสะสมทุน เนื่องจากวิถีการค้าเนิ่นนโยบาย "ชาตินิยม" ของคณะราษฎรที่ต้องการจัดการครอบงำทางเศรษฐกิจของชาวต่างชาติในไทย ด้วยการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจ บริษัทกึ่งราชการและวิสาหกิจส่วนตัว ทำให้พ่อค้าเหล่านี้ต้องเข้าไปมีความสัมพันธ์กับรัฐ และรัฐเองก็เปิดโอกาสให้พ่อค้าสำคัญขณะนั้นมีส่วนร่วมดำเนินการค้าในวิสาหกิจที่ตั้งขึ้นเพราะรัฐขาดประสิทธิภาพทางการค้า

¹ กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์, แน้มบริษัทโรงสีกวางฮงหลี่ จำกัด

² กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์, แน้มบริษัท อี้หลงเหลาไมฮง จำกัด

การแทรกตัวเข้าไปร่วมดำเนินธุรกิจที่อิงกับผู้กุมอำนาจรัฐ เป็นผลให้กิจการของนายทุนพ่อค้าที่เข้าร่วมทุนกับรัฐประสบความสำเร็จด้วย เนื่องจากรัฐได้ใช้กลไกของรัฐสนับสนุนวิสาหกิจที่ตั้งขึ้นให้สามารถดำเนินกิจการได้อย่างเป็นผลดี เช่น นายมา บุลกุล ได้เข้าร่วมการบริหารงานในกิจการบริษัทข้าวไทยที่รัฐตั้งขึ้นเพื่อทำการผูกขาดการค้าข้าว พ.ศ. 2481 และนำโรงสีที่ตนเป็นเจ้าของมาให้บริษัทข้าวไทยเช่าทำให้โรงสีของนายมาดำเนินกิจการต่อไปได้ เพราะรัฐใช้มาตรการทางการเมืองและภาษีบีบให้โรงสีของพ่อค้าชาวจีนต้องหยุดประกอบกิจการ¹ สำหรับ หวังหลี บุลสุข และลำซ่า ก็ได้เข้าร่วมดำเนินธุรกิจกับวิสาหกิจของรัฐและบริษัทส่วนตัวของคณะราษฎรด้วยเช่นกัน ได้แก่ บริษัทไทยประกันชีวิต บริษัทไทยพืชผลกลีกรวม ธนาคารเอเชียฯ ธนาคารนครหลวงแห่งประเทศไทย²

2. ลักษณะของกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวระยะหลังสงครามโลก

สถานการณ์ทางการค้าของไทยระยะเมื่อสงครามโลกฯ ใกล้จะสิ้นสุดลงมีการขยายตัวทางการค้ากับต่างประเทศเป็นอย่างมาก เนื่องจากประเทศต่าง ๆ มีภาวะความต้องการสินค้าจำเป็นที่เป็นเครื่องอุปโภค บริโภค โดยเฉพาะข้าว ซึ่งประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตข้าวและผู้ส่งออกที่สำคัญของตลาดโลก จึงเกิดการรวมตัวของพ่อค้าชาวจีนที่ต้องการส่งออกข้าวมากขึ้น พ่อค้าส่งออกข้าวกลุ่มใหม่สำคัญที่เกิดขึ้นในระยะนี้ บางกลุ่มเกิดจากการรวมตัวของนายทุนที่มีฐานะเดิมจากการเป็นพ่อค้าขายส่งรับซื้อสินค้าพืชไร่ เช่น ข้าว ไร่ ถั่ว และงา บางกลุ่มมีพื้นฐานเดิมจากการเป็นพ่อค้าจำหน่ายผ้าไหมเมือง เช่น ผ้าซิ่น ผ้าขาวม้า และผ้าต่างประเทศ บวงกลุ่มหนึ่งจะสร้างตัวเองในระยะสงครามโลกฯ บริษัทค้าข้าวส่งออกเหล่านี้ ได้แก่ บริษัททุ่งเฮ้งหลี จำกัด บริษัทไต้แซ่ จำกัด ห้างฮ่งเอี้ยะเซ่ง และบริษัทข้าวไทยทวีผล

บริษัททุ่งเฮ้งหลี จำกัด³ เป็นบริษัทค้าข้าวที่ใหญ่ที่สุดในระยะหลังสงครามโลกฯ ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2483 ด้วยทุนจดทะเบียน 117,000 บาท

¹พรณี บัวเล็ก, เรื่องเดียวกัน, หน้า 50

²สังคิต นิริยะรังสรรค์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 97

³กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์, เพิ่มบริษัททุ่งเฮ้งหลี จำกัด

เกิดจากการร่วมลงทุนระหว่างพ่อค้าชายส่งรับซื้อสินค้าพืชไร่แถวอำเภอสมันท์นางวงศ์ พระนคร ได้แก่ นายเจียงอ่ำ นายเจียงเอี่ยมชิว นายจิ่วจัดมิ่ง นายชม จีระพันธ์ นายแต่ตั้งมัว และนายเหมจิวเ้า โดยเฉพาะนายเจียงอ่ำ ประธานกรรมการบริษัทผู้เห็นว่า เป็นพ่อค้าพืชไร่ที่กว้างขวางคนหนึ่ง กล่าวคือ เคยดำรงตำแหน่งกรรมการธนาคารกรุงเทพในระยะแรกของการจัดตั้ง พ.ศ. 2487 เป็นผู้ลงทุนถือหุ้นในบริษัทพระนครธนบุรีประกันภัยใน พ.ศ. 2490 ซึ่งเป็นบริษัทประกันภัยขนาดใหญ่ที่เกิดจากการร่วมลงทุนระหว่างพ่อค้าส่งออกข้าวรุ่นเก่าระยะก่อนสงครามโลกฯ เช่น บุลสุข ล้ำชา หวังหลี่ นายลิ้มกำตง นายลีโกจ้อ และพ่อค้าตัวแทนส่งซื้อสินค้าจากต่างประเทศ เข้ามาจำหน่ายในประเทศ ได้แก่ นายชิกชิว แซ่ก๊วย หรือ นายกำธร วิสุทสิผล นอกจากนี้ นายเจียงอ่ำ ยังได้เป็นผู้ถือหุ้นในบริษัทฮั่วเตี๋ยวลิ้งะกงซี่จำกัด ในพ.ศ. 2487 ซึ่งเป็นบริษัทรับแลกเปลี่ยนเงินตราและทำการช่วยตัวต่างประเทศที่ตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. 2472 โดยพ่อค้าสำคัญหลายคน ได้แก่ นายเจียงเอี่ยม นายตมเปะงั้ม นายลิ้มเฮียกเซ็ง บริษัทนี้เปลี่ยนชื่อเป็นบริษัทบางกอกสหประกันภัยใน พ.ศ. 2505 และเมื่อนายเจียงอ่ำเสียชีวิต พ.ศ. 2493 ผู้เป็นประธานกรรมการต่อมาคือ นายเจียงเอี่ยมชิว ซึ่งเป็นต้นตระกูล "จิรัฐวาสน์"

บริษัทไต้แซ่ จำกัด¹ ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2489 ด้วยทุนจดทะเบียน 1 ล้านบาท เพื่อประกอบธุรกิจการค้าข้าวส่งออกและการเดินเรือขนส่งสินค้า กรรมการผู้ก่อตั้งบริษัท ได้แก่ นายเจียงเซ็ง แซ่เจีย นายม้วยจุ่น แซ่เจีย พ่อค้าทั้ง 2 คนนี้ มีความสัมพันธ์เป็นพี่น้องกับนายเจียงเอี่ยม แห่งบริษัทค้าข้าวส่งออกกมลกิจ ได้แยกตัวออกมาร่วมลงทุนกับ นายไต้กั้ง แซ่ลี (หรือนายตระกูล ชาติอาภรณ์) โดยนายเจียงเซ็ง แซ่เจีย ถือหุ้นร้อยละ 15.7 นายม้วยจุ่น แซ่เจีย (หรือ นายมนจักษ์ จิรัฐวัตต์) ถือหุ้นร้อยละ 18 และนายไต้กั้ง แซ่ลี ถือหุ้นร้อยละ 49.7 นอกจากนี้ นายเจียงเซ็ง แซ่เจีย ยังได้ร่วมลงทุนในบริษัทส่งออกข้าวอื่น ๆ ซึ่งเป็นบริษัทที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน ได้แก่ บริษัทกมลกิจ ของตระกูลเอี่ยมสุริย์ ในพ.ศ. 2490 บริษัทฮั่วชวเ้าจำกัด ซึ่งเป็นบริษัทค้ายางใน พ.ศ. 2491 และยังเป็นกรรมการระยะเริ่มแรกของการจัดตั้งธนาคารศรีนคร ในพ.ศ. 2493 ของตระกูลเตชะไพบูลย์ ซึ่งนายเจียงเซ็ง แซ่เจีย เป็นเพื่อนกับบิดาของนายอุเทน เตชะไพบูลย์ ที่เคยร่วมต่อสู้ในสงครามต่อต้านญี่ปุ่นด้วยกัน

¹ กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์, แฟ้มบริษัทไต้แซ่ จำกัด

ห้างฮ่งเอี๊ยะเซ่ง¹ (ภายหลังเปลี่ยนเป็น บริษัทนานพรชัย จำกัด) ตั้งขึ้น เมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2489 ด้วยทุนจดทะเบียน 240,000 บาท กรรมการผู้ ก่อตั้งมี 2 ตระกูล คือ แซ่เหลี้ยว หรือ แซ่เลี้ยว ภายหลังเปลี่ยนเป็น เลี้ยวไพรัตน์ และแซ่แต้ ภายหลังเปลี่ยนเป็น แต่ไพสิริพงษ์ ได้แก่ นายแก้งฮุย แซ่เหลี้ยว นาย เปาะเคง แซ่เหลี้ยว และนายกิมฮึง แซ่แต้ โดยแซ่เหลี้ยวถือหุ้นร้อยละ 43.33 แซ่แต้ถือหุ้นร้อยละ 40 ทั้ง 2 ตระกูลมีพื้นฐานจากการเป็นพ่อค้าจำหน่ายผ้าในเมือง เช่น ผ้าจีน ผ้าขาวม้า และผ้าต่างประเทศที่อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี และเป็นเจ้าของ โรงสีที่ตำบลปากเพรียว อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

บริษัทไถ่ซ่งเหลี² หรือบริษัทข้าวไทยทวีผล จัดตั้งเมื่อ พ.ศ. 2489 ด้วยทุน จดทะเบียน 4,500,000 บาท เป็นการร่วมทุนระหว่างนายเจเลียว ปทุมรส กรรมการ ผู้หนึ่งของธนาคารกรุงเทพและนายชิน โสภณนิษ พ่อค้าที่สร้างตัวเองจากการค้าเครื่อง มือก่อสร้างในระยะสงคราม จนสามารถเข้าร่วมถือหุ้นและเป็นกรรมการชุดแรกในการ ก่อตั้งธนาคารกรุงเทพ พ.ศ. 2487 ในระยะนี้ยังไม่มีบทบาทมากนักรับหน้าที่เป็น คอมปะโดร์ของธนาคารเท่านั้น แต่มีความสามารถในการเข้าร่วมลงทุนกับพ่อค้าที่มีความ ชำนาญทางการค้าแต่ละอย่าง เช่น เข้าร่วมกับนายกิมเซ็ง แซ่เอ็ง และนายเต็กลิ้ม แซ่จัว ก่อตั้งบริษัทมหิกก่อสร้าง พ.ศ. 2488 เข้าร่วมกับนายจิวิชัย พ่อค้าเงินที่มี ความชำนาญด้านการค้าเงินและทองคำ ก่อตั้งบริษัทกรุงเทพสุวรรณพาณิชย์จำกัด พ.ศ. 2489 และเข้าร่วมกับนายสัท มหาคุณ เจ้าของบริษัทมหาคุณซึ่งเป็นบริษัทก่อสร้างใหญ่ นายก๊วย ชิดชิว หรือกำธร วิสุทธิผล พ่อค้าตัวแทนสั่งซื้อสินค้าจากต่างประเทศเข้ามา จำหน่าย ก่อตั้งบริษัทเอเซียพาณิชย์ พ.ศ. 2490 ดำเนินธุรกิจการค้าเครื่องเขียนและ กระดาษฯ

นอกจากบริษัทส่งออกข้าวที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ในระยะหลังสงครามโลก สิ้นสุดลง พ.ศ. 2489 ก็มีบริษัทข้าวส่งออกเกิดขึ้นอีกจำนวนมาก อันเนื่องมาจากความ ต้องการข้าวของตลาดโลกยังคงมีมากในระยะหลังสงครามโลก เพราะมีการแตกแยก ระหว่างประเทศที่มีการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตย กับประเทศที่มีการปกครองแบบ

¹ กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์, เน้นบริษัทฮ่งเอี๊ยะเซ่ง จำกัด

² กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์, เน้นบริษัทข้าวไทยทวีผล จำกัด

คอมมิวนิสต์ ประเทศต่าง ๆ เกรงว่าจะเกิดสงครามอีก พวกกันสะสมสินค้าที่เป็นปัจจัยสำคัญ เช่น ข้าว ดีบุก ยาง ประกอบกับในระยะเวลาต่อเนื่องกันได้เกิดสงครามเกาหลีขึ้นเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2492 ยิ่งทำให้เกิดความต้องการสินค้าสำคัญ ตลอดจนนิผลทางการเกษตรมากขึ้น สภาพการเช่นนี้เอื้ออำนวยให้เกิดการขยายตัวทางการค้าในระบบเศรษฐกิจไทยทางด้านการค้าระหว่างประเทศเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะข้าวซึ่งเป็นสินค้าออกที่สำคัญ ขณะนั้นราคาตลาดโลกสูงกว่าราคาภายในประเทศมาก จึงใจให้มีพ่อค้าต้องการส่งออกข้าวไปจำหน่ายต่างประเทศมากขึ้น บริษัทค้าข้าวส่งออกที่เกิดขึ้นในขณะนี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากการร่วมลงทุนระหว่างพ่อค้าชาว พม่า แร่ เจ้าของโรงสี นายหน้าตัวแทนนำสินค้าเข้าจากต่างประเทศ พ่อค้ารับซื้อขายนิผลเกษตร พืชไร่ ได้แก่ บริษัทช่วยชวนจำกัด บริษัทจันทูเฮงจำกัด บริษัทเทพพาณิชย์และบริษัทบิวเฮงจำกัด

บริษัทช่วยชวน จำกัด¹ จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2490 ด้วยทุนจดทะเบียน 4 ล้านบาท เพื่อประกอบธุรกิจการค้ายางพารา ข้าว และนิผลนั้นเมือง โดยการร่วมลงทุนระหว่างพ่อค้าชาวจีน ซึ่งมีธุรกิจการค้าสำคัญหลายแขนง ได้แก่ นายจินฮิว แซ่ฮิว หรือ นายวิชัย ช่อโสถิติกุล พ่อค้ายางรายใหญ่เจ้าของบริษัท น้ำเหล็ก ในสิงคโปร์ซึ่งเป็นเมืองท่าที่สำคัญ เป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ร้อยละ 30 นายเสี่ยวเหี้ย แซ่คู หรือ นายเสริม คู่อรุณ พ่อค้ายางเจ้าของบริษัทช่วยฮะไยประเทศสิงคโปร์เช่นกัน เป็นผู้ถือหุ้นร้อยละ 5 นางเยียกเอ็ง แซ่เล่า (มารดาของนายกำจาย เอี่ยมสุรีย์) แห่งบริษัทค้าข้าวกมลกิจ เป็นผู้ถือหุ้นร้อยละ 7 นายเจียะเซ็ง แซ่เหี้ย พ่อค้าส่งออกข้าวซึ่งเป็นญาติกับตระกูลเอี่ยมสุรีย์ เป็นผู้ถือหุ้นร้อยละ 2.5 และนายชิน โสภณพิชช พ่อค้าและนายธนาคารพาณิชย์ เป็นผู้ถือหุ้นร้อยละ 2.5 สำหรับนายสมาน โอภาสวงศ์ ซึ่งมีความสัมพันธ์เป็นลูกพี่ลูกน้องกับนายกำจาย เอี่ยมสุรีย์ โดยมารดาของนายกำจายเป็นพี่สาวของมารดาของนายสมาน ได้เข้าเป็นกรรมการผู้จัดการบริษัทช่วยชวน เมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2499 และในระยะต่อมาก็สามารถเป็นผู้ถือหุ้นข้างมากในบริษัทดังกล่าว

บริษัทจันทูเฮง จำกัด² ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2492 ด้วยทุนจดทะเบียน 4 ล้านบาท เพื่อตั้งโรงสีข้าวและรับซื้อขายข้าวทุกชนิดส่งออก ส่วนใหญ่เป็น

¹ กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์, แฟ้มบริษัทช่วยชวน จำกัด

² กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์, แฟ้มบริษัทจันทูเฮง จำกัด

การลงทุนระหว่างตระกูล "แช่ลิ้ม" กับ "แช่ลี่" โดยนายลิ้มยู่เกา หรือนายยุกต์ ลิมทรง ที่มีกิจการโรงเลื่อย เป็นผู้ถือหุ้นร้อยละ 30 ร่วมกับนางพยอม แช่ลี่ ซึ่งเป็นภรรยาของนายยุกต์ ลิมทรง และเป็นญาติกับนายลี่โกจ้อ ซึ่งเคยลงทุนในบริษัทค้าข้าวของนายโล้วเตี้ยกซวน บุลสุข นายลิ้มยู่เกายังได้เข้าถือหุ้นในโรงเลื่อยระยะไทยร่วมกับนายอัมพร บุลภักดี ในพ.ศ. 2493 ภายหลังเปลี่ยนเป็นบริษัทเจริญไทยจำกัด ในพ.ศ. 2496 นอกจากนี้ ยังเป็นผู้ถือหุ้นในบริษัทอ่าวเดี่ยวลิเสะเกงซี่จำกัด ซึ่งประกอบกิจการรับแลกเปลี่ยนเงินตรา ร่วมกับพ่อค้าข้าวสำคัญ ในพ.ศ. 2490

บริษัทเทพพาณิชย์¹ จำกัด จัดตั้งเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2495 ด้วยทุนจดทะเบียน 2,500,000 บาท จากการร่วมลงทุนระหว่างพ่อค้าயางที่เคยลงทุนในบริษัทอ่าวเดี่ยว ได้แก่ นายจินฮิว แซ่ไซว นายเกงฮิว แซ่ไซว (หรือนายเซาว์ นิธิตรนารักษ์) เป็นผู้ถือหุ้นร้อยละ 36.8 นายยิบอินซอย พ่อค้าผู้มีกิจการค้ามากมาย เช่น เป็นตัวแทนนายท่นำเข้าสารเคมีในนามบริษัทพาราจำกัด ประกอบกิจการเดินเรือขนส่งสินค้าในนามบริษัทอ่าวสยามเดินเรือ เป็นผู้ถือหุ้นร้อยละ 13 ร่วมกับตระกูลวรรณฤกษ์ และตระกูลตันประเสริฐ โดยนายปรีชา ตันประเสริฐ ซึ่งสืบทอดกิจการโรงสีต่อจากบิดา (นายย่งซัง แซ่ตั้ง) เป็นผู้ถือหุ้นร้อยละ 4

บริษัทป้วยเฮงลิ้งจำกัด² จัดตั้งเมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2495 ด้วยทุนจดทะเบียน 1 ล้านบาท จากการร่วมลงทุนระหว่างพ่อค้าในเขตเกษตรและเจ้าของโรงสีระหว่างตระกูลแช่ล้อเป็นผู้ถือหุ้นร้อยละ 40 ได้แก่ นายกงเฮียง แซ่ล้อ นายเอ็งเจีย แซ่ล้อ นายเต้าโตว แซ่ล้อ นายกงฮู แซ่ล้อฯ ตระกูลแช่ตั้ง โดยนายเซ็งเต็ง แซ่ตั้ง หรือนายชิน เดชวรดิทธิ เป็นผู้ถือหุ้นร้อยละ 25 และตระกูลแช่ฮึง โดยนายป้วยเฮียง แซ่ฮึง หรือนายประยงค์ วงศ์ศรีเกษม เป็นผู้ถือหุ้นร้อยละ 20

ลักษณะของกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวระยะหลังสงครามโลกฯ ดังกล่าวมาข้างต้น จึงมีพื้นฐานการสะสมทุนขึ้นต้นจากวิถีทางการค้าเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ การค้าทางด้าน

¹ กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์, แฟ้มบริษัทเทพพาณิชย์ จำกัด

² กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์, แฟ้มบริษัทอ่าวเฮงลิ้ง จำกัด

ผลิตผลเกษตร เช่น ข้าว ยาง ถั่ว งา การค้าสินค้าผ้าเนื้อเมือง เช่น ผ้าจีน ผ้าขาวม้า การค้าขายหน้าตัวแพะสังสินค้าเข้ามาจำหน่าย และในที่สุดก็สามารถเริ่มบทบาทเป็นพ่อค้าส่งออกข้าวที่สำคัญได้ กลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวรุ่นใหม่เหล่านี้ล้วนแต่มีขนาดการ บริษัท ประกันภัย และเดินเรืออยู่เบื้องหลังให้การสนับสนุนการค้าส่งออกข้าวให้ครบวงจรทั้งสิ้น ด้วยการเข้าไปลงทุนถือหุ้น แต่ไม่ได้เป็นผู้จัดตั้งหรือมีอำนาจลงลายมือชื่อผูกพันภาระของธุรกิจ ลักษณะเช่นนี้ย่อมแตกต่างไปจากกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวก่อนสงครามโลกฯ ซึ่งมีพื้นฐานการสะสมทุนจากการเป็นเจ้าของอาชีพการ และคนในบังคับต่างชาติที่ไม่มีอิสระจากอำนาจรัฐ

รูปแบบการค้าเชิงธุรกิจการค้าข้าวส่งออกของกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวระยะหลังสงครามโลกฯ ไม่แตกต่างไปจากก่อนสงครามมากนัก กล่าวคือ มีลักษณะของการร่วมลงทุนระหว่างเครือญาติของตระกูล และระหว่างพ่อค้าที่มีความสัมพันธ์ทางการค้าร่วมกัน แต่มีแนวโน้มในลักษณะการร่วมลงทุนระหว่างพ่อค้าที่มีความสัมพันธ์ทางการค้ามากขึ้น

3. ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวกับรัฐ

3.1 การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจของรัฐ พ.ศ. 2490-2500

เมื่อเกิดการรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองจากคณะราษฎรในวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 โดยคณะทหารภายใต้การนำของจอมพล ป.พิบูลสงคราม พลโท ดิน ชุตตะวณิช นายเอกเผ่า ศรียานนท์ นายเอกสถิตย์ ธาระรัชต์ฯ กลุ่มผู้ปกครองที่มีอำนาจใหม่ก็ยังคงดำเนินนโยบายเศรษฐกิจไม่แตกต่างไปจากเดิม ที่เรียกว่า "ทุนนิยมโดยรัฐ" มากนัก กล่าวคือ มีมติจากคณะรัฐประหารในนามคณะรัฐมนตรี ให้สมาชิกของคณะรัฐประหารเข้าดำรงตำแหน่งกรรมการในรัฐวิสาหกิจ บริษัทกึ่งราชการได้ไม่เกินคนละ 2 บริษัท และได้รับเบี้ยประชุมกรรมการเป็นรายเดือน เงินโบนัสประจำปีไม่เกินร้อยละ 5 ของกำไรสุทธิเป็นสิ่งตอบแทน แต่วิธีการดำเนินนโยบายไม่ได้เป็นไปตามที่กล่าวมาข้างต้น เพราะหลังจาก พ.ศ. 2495 บรรดานายทหารที่กำลังมีอิทธิพลทางการเมืองขณะนั้นต่างเข้าไปเป็นกรรมการในรัฐวิสาหกิจ และบริษัทกึ่งราชการอย่างกว้างขวางที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยมีได้ยึดถือระเบียบแบบแผนใด ๆ เลข¹ นอกจากนี้ ยังมีแนวโน้มแก้ไข

¹สังคีต นิริยะรังสรรค์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 174

สร้างธุรกิจส่วนตัว และการให้ความสำคัญคุ้มครองแก่ธุรกิจของพ่อค้ากว้างขวางกว่าคณะราษฎร
มาก¹

ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากวิธีดำเนินนโยบายที่ไม่ได้เป็นไปตามที่วางไว้ จึง
เป็นปัจจัยสำคัญก่อให้เกิดความแตกแยกอำนาจการปกครองของคณะรัฐประหารออกเป็น 2
กลุ่ม คือ กลุ่มของชิน ชูณหะวัณ - เผ่า ศรียานนท์ หรือ กลุ่มชวยราชครู กับ กลุ่ม
สนธิ์ ธาระวัณท์ หรือ "กลุ่มสี่เสาเทเวศร์" ซึ่งทั้ง 2 กลุ่มต่างแข่งขันกันแสวงหาผล
ประโยชน์ทั้งในธุรกิจของรัฐ ส่วนตัวและธุรกิจของพ่อค้ากันอย่างกว้างขวาง เพื่อสร้าง
ฐานอำนาจทางเศรษฐกิจของกลุ่มตน ครอบคลุมสาขาทางเศรษฐกิจทั้งทางด้านการเงิน
พาณิชย์กรรมและอุตสาหกรรม² ด้วยการใช้อิทธิพลทางการเมืองเป็นเครื่องมือในการทำ
ธุรกิจ เช่น! การออกกฎหมายให้ความคุ้มครองพิเศษ การมอบอภิสิทธิ์ให้ผูกขาด และ
การหลีกเลี่ยงกฎหมาย³ จากการสร้างอิทธิพลการแข่งขันกันทางเศรษฐกิจของทั้ง 2 กลุ่ม
ทำให้บรรดาพ่อค้าใหญ่ที่ดำเนินธุรกิจอยู่ต้องวิ่งเข้าหาการคุ้มครอง และขอความอุปถัมภ์
จากผู้ปกครองกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่ไม่สังกัดอยู่กับผู้มีอำนาจปกครองกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งตลอดไป
จะเปลี่ยนผู้อุปถัมภ์ตามการเปลี่ยนแปลงการปกครอง⁴ ฉะนั้น พ่อค้าคนใดสามารถเข้าร่วม
กับกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองได้อย่างเหนียวแน่น ย่อมเป็นโอกาสที่ได้เปรียบพ่อค้าอื่น
เพราะสามารถแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกันในธุรกิจบางอย่างและช่วยคุ้มครองผลประโยชน์
ของตน

ฐานอำนาจทางเศรษฐกิจและแหล่งผลประโยชน์ของทั้งกลุ่มชวยราชครู และ
กลุ่มสี่เสาเทเวศร์ ทางด้านพาณิชย์กรรมมีจำนวนมากหลายบริษัท ในที่นี้จะขอกล่าว
แต่เฉพาะบริษัทที่เกี่ยวข้องกับการค้าข้าวส่งออกเท่านั้น กล่าวคือ กลุ่มผู้ปกครองใหม่ที่มี
อำนาจทางการเมืองทั้ง 2 กลุ่ม ต่างก็มีบริษัทส่งข้าวออกจำหน่ายต่างประเทศของตนเอง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 173

² เรื่องเดียวกัน, ภาคผนวกที่ 7, หน้า 404-518 และภาคผนวกที่ 15 หน้า

434-448

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 296

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 291

ทั้งคู่ จอมพล ฉิน มีบริษัททหารสามัคคี และบริษัทค้าต่างประเทศทหารสามัคคี เช่นเดียวกับจอมพล สฤษดิ์ ก็มีบริษัทบางกอกสากลการค้า และจอมพล ประภาส มีบริษัทสหพาณิชย์สามัคคี เป็นต้น บริษัทเหล่านี้ล้วนใช้อิทธิพลทางการเมืองเป็นเครื่องมือในการทำธุรกิจทั้งสิ้น ดังจะเห็นได้จากใน พ.ศ. 2495 บริษัทต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับโควต้าส่งออกข้าวจากการจัดสรรโดยรัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ ซึ่งเป็นสมาชิกของคณะรัฐประหาร เช่น บริษัททหารสามัคคีเป็นบริษัทที่ได้รับโควต้าส่งออกข้าวออกมากที่สุด ประจำปีระหว่างพ.ศ. 2492-2499 ประมาณร้อยละ 20-25 ของปริมาณการส่งออกทั้งหมดในแต่ละปี¹ ทำให้บริษัทดังกล่าวเติบโตขึ้นมาเป็นบริษัทผู้ส่งข้าวออกรายใหญ่ได้อย่างรวดเร็ว เมื่อเกิดรัฐประหารใน พ.ศ. 2500 ทำให้กลุ่มชอยราชครูสิ้นสุดอำนาจทางการเมือง จักรวรรดิการค้าข้าวของบริษัททหารสามัคคี ก็พลอยสิ้นสุดความยิ่งใหญ่ของตนลงไปด้วยเช่นกัน บริษัทที่ได้รับอภิสิทธิ์ในทางได้ใบอนุญาตส่งออกข้าวออก ได้แก่ บริษัทบางกอกสากลการค้าของสฤษดิ์ บริษัทสหพาณิชย์สามัคคีของประภาส จารุเสถียร บริษัททักซ์สามัคคีของกรมตำรวจ และบริษัทอุทกของไทยของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี บริษัทเหล่านี้ไม่ได้เป็นผู้ทำการส่งออกข้าวเอง เพียงแต่หากำไรจากการนำโควต้าของตนไปขายให้แก่พ่อค้าส่งออกอีกทอดหนึ่ง²

สำหรับบริษัทข้าวไทยซึ่งเป็นรัฐวิสาหกิจที่คณะราษฎรก่อตั้งขึ้น เพื่อให้มีบทบาทในด้านการธุรกิจการค้าข้าวตามนโยบาย "ทุนนิยมโดยรัฐ" และรัฐได้ใช้มาตรการทั้งทางการเมือง และทางเศรษฐกิจเข้าช่วยเหลือจนกระทั่งบริษัทข้าวไทยกลายเป็นผู้ผูกขาดรายเดียวในการส่งข้าวออกไปจำหน่ายต่างประเทศในระยะก่อนสงครามโลก และเป็นฐานอำนาจทางเศรษฐกิจเพียงแห่งเดียวในธุรกิจการค้าข้าวของคณะราษฎรดังที่ได้เคยกล่าวมาแล้วข้างต้น ในระยะหลังนี้ บริษัทข้าวไทยกลับไม่ได้เป็นฐานอำนาจทางเศรษฐกิจที่สำคัญของกลุ่มผู้ปกครองที่มีอำนาจในทั้ง 2 กลุ่ม เนื่องจากทั้ง 2 กลุ่มต่างก็มีบริษัทส่งออกข้าวเป็นของตนเอง จึงไม่สนใจจะปรับปรุงกิจการของบริษัทข้าวไทยให้เจริญก้าวหน้าต่อไป ประกอบกับข้าราชการที่เข้ามาเป็นกรรมการของบริษัทข้าวไทย และบริษัทที่เป็นองค์ประกอบทางการค้าข้าว เช่น บริษัทไทยเดินเรือทะเล ธนาคารมณฑล และบริษัทไทยเศรษฐกิจประจักษ์ เกิดจากความอุปถัมภ์ของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่มาจากคณะรัฐประหารจึงเปลี่ยน

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 122

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 120

แปลงไปในแต่ละยุคแต่ละสมัย มิได้ยึดถือวัตถุประสงค์เดิมของบริษัทดังกล่าว แต่ได้เปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานให้ไปเพื่อสนองผลประโยชน์ของผู้ปกครองคณะใหม่ มากกว่า¹ เมื่อหมดอำนาจการปกครองของคณะราษฎร บริษัทข้าวไทยก็ไม่สามารถผลิตเอาให้ก้าวหน้าต่อไปได้ ดังจะเห็นได้จากปริมาณข้าวส่งออกของบริษัทข้าวไทยในช่วงก่อนสงครามโลกฯ มีประมาณ 4-5 แสนตันต่อปี ในปี 2502 ปริมาณส่งออกเหลือเพียง 77,926 ตัน และในปี 2519 ปริมาณส่งออกเหลือเพียง 12,906 ตันเท่านั้น² อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน บริษัทข้าวไทยก็ยังคงดำเนินกิจการอยู่เพื่อเป็นหน่วยงานช่วยสนองนโยบายการค้าข้าวของรัฐบาลเท่านั้น ปริมาณข้าวส่งออกส่วนใหญ่เป็นการส่งข้าวออกภายใต้โควตารัฐบาล โดยรัฐบาลจะให้สิทธิพิเศษในการจัดสรรข้าวที่รัฐบาลขายได้ก่อน กล่าวคือ ในการรับซื้อข้าวเพื่อส่งมอบแก่รัฐบาลต่างประเทศ ตามสัญญาการค้าข้าวรัฐบาล-รัฐบาลนั้น รัฐบาลจะรับซื้อข้าวจากคณะกรรมการสำรองข้าว และองค์การตลาดเพื่อเกษตรกรเป็นอันดับแรก อันดับถัดไปรัฐบาลจะรับซื้อจากองค์การคลังสินค้า ชุมชนสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย ในอัตรารายละไม่เกินร้อยละ 10 และรับซื้อจากบริษัทข้าวไทย จำกัด ในอัตราไม่เกินร้อยละ 5 ของปริมาณข้าวที่รับซื้อแต่ละงวด³

3.2 การดำเนินธุรกิจของกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวภายใต้คณะรัฐประหาร

เนื่องจากภายหลังสงครามโลกฯ สิ้นสุดลงใน พ.ศ. 2489 รัฐบาลไทยต้องส่งมอบข้าวเป็นจำนวน 1.5 ล้านตัน ให้แก่ประเทศอังกฤษเพื่อเป็นการชดเชยค่าปฏิกรรมสงคราม รัฐบาลไทยจึงได้ออกประกาศห้ามพ่อค้าเอกชนขนส่งข้าวออก และมอบให้องค์การข้าว (ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงเป็นสำนักงานข้าว) ในความควบคุมของกระทรวงพาณิชย์เป็นผู้รับซื้อข้าวจากพ่อค้า และเป็นผู้ส่งออกแต่ผู้เดียว จนกระทั่งสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษถูกยกเลิก เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2490 รัฐบาลในขณะนั้นกลับไม่ได้ยกเลิกการผูกขาดส่งออกโดยสำนักงานข้าวแต่อย่างใด เพราะเห็นว่าวิธีการดังกล่าวสามารถ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 117

² กองการค้าข้าว กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์, ปริมาณข้าวส่งออกของบริษัทต่าง ๆ

³ คำสั่งกระทรวงพาณิชย์ที่ ร.1/2523, ระเบียบการรับซื้อข้าวส่งรัฐบาลต่างประเทศ

ที่จะนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการเพิ่มรายได้ให้แก่รัฐบาลได้เป็นอย่างดี¹ จะเริ่มนับตั้งแต่หลังสงครามโลกฯ จนกระทั่ง พ.ศ. 2498 รัฐบาลได้ใช้มาตรการควบคุมการส่งออกข้าวออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศอย่างเข้มงวด ที่เรียกกันว่า "นโยบายโควต้าข้าว" นโยบายดังกล่าวได้กลายเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดอันหนึ่ง ที่เปิดโอกาสให้บริษัทของกลุ่มผู้มีอำนาจปกครองประเทศทั้ง 2 กลุ่ม ได้แสวงหาผลประโยชน์ กลุ่มพ่อค้าที่ส่งออกจำนวนมาก จึงต้องฉวยชิงข้าวราชการขึ้นใหญ่ที่กำลังทรงอิทธิพลทางการเมืองในขณะนั้น เพื่อให้ได้โควตาดังกล่าว และโดยเฉพาะในปี 2495 สมาชิกของคณะรัฐประหารในตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการจัดสรรข้าวให้แก่ผู้ส่งออก กลับมอบหมายภาระหน้าที่ให้แก่ที่ปรึกษาของตน ซึ่งเป็นอดีตพ่อค้าข้าว "นายอดิศร ใผวิฑะ" ผู้ก่อตั้งบริษัทบูรณาโรงข้าวสาร เป็นผู้จัดสรร ทำให้กลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวต้องพึ่งพานายอดิศรมาก เช่น นายเหี้ยม ฉီးแข็ง ซึ่งเป็นพ่อค้าทางด้านค้าพืชผลทางการเกษตรที่กว้างขวางตลิ่งในขณะนั้น เป็นกรรมการตลิ่งในธนาคารศรีอยุธยา ลงทุนในบริษัทช่วยชวน (ค้ายาง) ลงทุนในบริษัทกมลกิจและเป็นผู้ก่อตั้งบริษัทไต้แซ่ จำกัด เป็นบริษัทค้าข้าวที่ใหญ่บริษัทหนึ่งในระยะสงครามโลก ก็ยังต้องเข้าร่วมถือหุ้นหรือเป็นกรรมการในบริษัท บูรณาโรงข้าวสารซึ่งมีนายอดิศร ใผวิฑะ เป็นผู้ถือหุ้นใหญ่² และยังได้เข้าร่วมถือหุ้นในบริษัทชัญญะไทย ของนายอัมพร บูลภักดิ์ ซึ่งบริษัทนี้ได้เชิญสุทัศน์ และ บ.ต.อ. ลม้าย อุทยานนท์ มาเป็นประธานและรองประธานกรรมการบริษัทฯ ในปี 2495 ด้วย³ ส่วนบริษัทเพณพาณิชย์ ซึ่งเป็นบริษัทที่มีพ่อค้าใหญ่หลายคนร่วมลงทุน เช่น ตระกูลชิบฮิน ซอย นายจิ๋ว วัชโรฬ ผู้ลงทุนในบริษัทช่วยชวน (ค้ายาง) และนายปรีชา ตีประเสริฐ ก็ได้ขึ้นไปฉวยชิงข้าวราชการขึ้นใหญ่ คือ พันเอกหลวงพรหมโยธี สมาชิกผู้หนึ่ง ในขณะที่ราษฎรผู้เคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี เพื่อขอโควต้าส่งออกข้าวในยามของท่าน

¹ อัมมาร์ สยามวาลา, ข้าวในเศรษฐกิจไทย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522), หน้า 167-168.

² กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์, รายชื่อคณะกรรมการและผู้ถือหุ้นของบริษัทบูรณาโรงข้าวสาร จำกัด เมื่อ 29 เมษายน พ.ศ. 2496.

³ กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์, รายชื่อผู้ถือหุ้นของบริษัทค้าข้าวชัญญะไทย จำกัด เมื่อ 15 เมษายน 2497.

แต่ปรากฏว่าถูกจับเนื่องจากข้าราชการทำผิดไม่ได้มีอำนาจในคณะรัฐประหาร¹ นายยุกต์ ลิมทรง ผู้ก่อตั้งบริษัทจีนหยู่เฮง ก็ได้เข้าร่วมลงทุนในโรงสีอารยะไทยกับนายอัมพร บูลศักดิ์ โดยเป็นผู้ถือหุ้นร้อยละ 25.5 ในพ.ศ. 2493 ในพ.ศ. 2494 เพิ่มทุนเป็น 2 ล้าน 5 แสนบาท และ 5 ล้าน ในพ.ศ. 2496 พ่อค้าใหญ่ในระยะนี้ที่ดำเนินธุรกิจ การค้าข้าวส่งออกพร้อมกับธุรกิจอื่น ๆ มากมาย เช่น ก่อสร้าง กิจการส่งสินค้าเข้า และ ธนาคารพาณิชย์ คือ นายจีน ไสภณพิช อาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้เดียวที่เข้าไปมีความสัมพันธ์ กับรัฐโดยเฉพาะกลุ่มชอยราชครุอย่างเหนียวแน่น เพื่อความอยู่รอดและสร้างผลประโยชน์ ร่วมกัน ด้วยการใช้อำนาจและอิทธิทธิทางการเมืองโดยเฉพาะในธุรกิจเกี่ยวกับการเงิน ได้แก่ ธุรกิจธนาคารพาณิชย์ ธุรกิจเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนเงินตราและนโยบาย โดย การเปิดโอกาสให้รัฐเข้ามาถือที่ธนาคารกรุงเทพถึงร้อยละ 60² ทางธนาคารก็ได้ประโยชน์ จากการฝากเงินและการใช้เครดิตขององค์การของรัฐ ธนาคารกรุงเทพจึงเปรียบเสมือน ฐานทางการเงินของกลุ่มชอยราชครุ และอีกด้านหนึ่งก็สร้างผลประโยชน์ให้กับเจ้าของ ธนาคาร เพราะจากการร่วมมือกับกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองดังกล่าว ทำให้ธนาคาร กรุงเทพมีความเข้มแข็งยิ่งกว่าธนาคารอื่นๆในระยะนี้ เช่น ธนาคารหวังหลี ของตระกูล หวังหลีและธนาคารสิกรไทย ของตระกูลลำซ่า ซึ่งมีความสัมพันธ์กับรัฐไทยเ่งเพื่อขอความ ค้ำคองผลประโยชน์ของกลุ่มไม่ให้ถูกคุกคามจนเกิดความเสียหาย มากกว่าเป็นไปเพื่อ แสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจ เนื่องจากไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในวิสาหกิจสำคัญของกลุ่ม ผู้มีอำนาจทางการเมืองในขณะนั้น³

ผลประโยชน์ของธนาคารกรุงเทพที่เกิดจากการเข้าร่วมมีม และการใช้อิทธิทธิต่าง ๆ กับกลุ่มผู้มีอำนาจดังกล่าว จะเห็นได้จากการที่ในระยะนี้ มีการเพิ่มทุนถึง 20 ล้านบาท⁴ และเป็นธนาคารเดียวที่มีการเปิดสาขาต่างประเทศที่ฮ่องกง และกัวงจูซึ่ง เป็นการเอื้ออำนวยให้แก่งธุรกิจของตน และกลุ่มพ่อค้าที่ตีความสัมพันธ์อยู่ในประเทศนี้

¹จากการสัมภาษณ์ คุณปรีชา ตันประเสริฐ ผู้ร่วมถือหุ้นและกรรมการผู้จัดการ บริษัท เทนพาณิชย์

²พรรณี บัวเล็ก, เรื่องเดียวกัน, หน้า 112

³พรรณี บัวเล็ก, เรื่องเดียวกัน, หน้า 103

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 113

เปรียบเทียบสถานการณ์ทางเพื่อเข้าควบคุมธุรกิจการค้าข้าวส่งออกของไทยในระยะต่อมา เนื่องจากประเทศฮ่องกงเป็นตลาดข้าวที่สำคัญของไทยมาช้านาน

จึงอาจกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวในระยะหลังสงครามฯ ทั้งกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวรุ่นเก่าก่อนสงครามฯ และรุ่นใหม่หลังสงครามฯ (ยกเว้นกรณีของนายชิน โสภณภิช) เป็นไปในลักษณะเพื่อขอความคุ้มครองผลประโยชน์ของกลุ่มตนให้อยู่รอด มากกว่าเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจ เพราะกลุ่มพ่อค้าดังกล่าวส่วนใหญ่ไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในวิสาหกิจ หรือกิจการส่วนตัวของกลุ่มผู้มีอำนาจ (ยกเว้น นายอดิศร โฆวินทะ เพียงคนเดียวที่เข้าร่วมเป็นกรรมการของบริษัทไทยเดินเรือทะเล จำกัด ใน พ.ศ. 2496) ซึ่งอาจจะเนื่องมาจากสาเหตุดังที่กล่าวคือ ประการหนึ่ง เกิดจากการแตกแยกของกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมือง ทำให้กลุ่มดังกล่าวต่างแข่งขันกันแสวงหาผลประโยชน์ในกิจการที่สามารถสร้างฐานะทางเศรษฐกิจและฐานะอำนาจทางการเมืองแก่กลุ่มตนให้เร็วที่สุด ด้วยการมุ่งเน้นการสร้างธุรกิจส่วนตัวในกิจการเกี่ยวกับการเงิน การค้าอาวุธ ตลอดจนการค้าในสิ่งที่ผิดกฎหมาย และแทบจะไม่เปิดโอกาสให้แก่พ่อค้าได้เข้าไปมีส่วนร่วมในธุรกิจของกลุ่มตน เพื่อแบ่งปันผลประโยชน์ อีกประการ คือ สถานการณ์ทางการค้าระยะดังกล่าว โดยเฉพาะการค้าข้าวไม่เอื้ออำนวยต่อการสร้างผลประโยชน์ที่รวดเร็ว ให้แก่กลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองได้เหมือนในระยะก่อนสงครามฯ หรือระยะหลังสงครามฯ ใหม่ ๆ เนื่องจากการค้าข้าวส่งออกของไทยในช่วง พ.ศ. 2498 ต้องเผชิญกับการแข่งขันในโอกาสแสวงหาตลาดต่างประเทศ เพราะมีประเทศคู่แข่งที่สำคัญ เช่น สหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน และการแข่งขันในประเทศอื่นเนื่องมาจากมีจำนวนพ่อค้าผู้ส่งออกข้าวมากขึ้นในระยะสงครามฯ ใกล้จะสิ้นสุดและหลังสงครามใหม่ ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้เกิดการขายตัดราคาในระหว่างผู้ส่งออกด้วยกัน บรรดาพ่อค้าส่งออกข้าวของไทยจึงจำต้องรวมกลุ่มกัน เพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับต่างประเทศ และเพื่อมิให้มีการแข่งขันกันระหว่างพ่อค้าส่งออกข้าวด้วยกัน จนเกิดผลเสียหายแก่ประเทศและตนเอง การรวมกลุ่มของพ่อค้าผู้ส่งออกนี้ทั้งการรวมกลุ่มระหว่างพ่อค้าส่งออกเอง เช่น สมาคมผู้ส่งข้าวออกต่างประเทศ และในรูปที่รัฐบาลส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่ม เช่น การรวมกลุ่มในรูปชมรมข้าวส่งออก ในระยะนี้เป็นการรวมกลุ่มระหว่างพ่อค้าส่งออกข้าวด้วยกันเอง มากกว่าในรูปที่รัฐบาลส่งเสริม คือ รวมตัวกันในสมาคมผู้ส่งข้าวออกต่างประเทศ¹ ซึ่งเป็น

¹ ข้อบังคับของสมาคมผู้ส่งออกต่างประเทศฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2522

สมาคมการค้าที่ตั้งมานานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2460 ในนาม "สมาคมพ่อค้าข้าวแห่งประเทศไทย" จุดประสงค์เริ่มแรกเป็นแต่เพียงศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของพ่อค้าผู้ส่งออกข้าวทั้งหลายเท่านั้น ต่อมาเมื่อการค้าข้าวเผชิญการแข่งขันมากขึ้น สมาคมดังกล่าวจึงมีบทบาทเพิ่มขึ้นด้วยการเพิ่มวัตถุประสงค์ เพื่อให้ความร่วมมือและสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการค้าข้าว เพื่อผลประโยชน์แห่งกิจการค้าข้าวของสมาชิก และกำหนดคุณสมบัติการเข้าเป็นสมาชิกให้ถูกต้องตามกฎหมาย แต่ผู้ประกอบการค้าข้าวส่งออกไม่จำเป็นต้องเป็นสมาชิกของสมาคมฯ

การมีความสัมพันธ์กับรัฐของกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวในระยะหลังสงครามฯ ในลักษณะเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่า กลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวได้เริ่มก่อหลายการนิ่งนิ่งอำนาจรัฐหรือเป็นอิสระมากขึ้น

4. การขยายตัวของกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวระยะหลังสงครามฯ

ถึงแม้ว่า ในระยะใกล้จะสิ้นสุดสงครามโลกฯ และระยะหลังสงครามโลกใหม่ฯ ความต้องการข้าวในตลาดโลกยังมีอยู่มาก ประกอบกับสินค้าส่งออกสำคัญของไทยก็มีเพียงไม่กี่ชนิด ได้แก่ ข้าว ไม้ ยาง และดีบุก สถานการณ์ดังกล่าวจะส่งผลให้กลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวระยะหลังสงครามฯ เติบโตเร็วขึ้นอย่างมาก แต่เนื่องจากระยะเวลาดังกล่าวเป็นเพียงจุดเริ่มต้นที่เปรียบเสมือนจุดกำเนิดของกลุ่มพ่อค้าผู้ส่งออกข้าวรุ่นใหม่ระยะหลังสงครามฯ ซึ่งเกิดขึ้นจำนวนมาก และส่วนใหญ่มีรากฐานจากการเป็นพ่อค้าอิสระทางพืชผลเกษตร สินค้าทั้งเมืองและเจ้าของโรงสี จึงยังไม่อาจจะขยายตัวได้อย่างรวดเร็ว การเติบโตของกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวรุ่นใหม่ยังคงรูปแบบทางการค้า คือ ลงทุนเข้าไปธุรกิจเดิมด้วยการเพิ่มทุนจดทะเบียน จัดตั้งบริษัทส่งออกข้าวในลักษณะบริษัทในเครือของบริษัทเดิมและเข้าร่วมถือหุ้นในบริษัทข้าวของกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวด้วยกัน เช่น บริษัททุ่งแสงหล้า เปิดสำนักสาขาต่างจังหวัด 3 แห่ง ในพ.ศ. 2496 ได้แก่ สาขาตำบลประเวศ อำเภอนระโทรง กรุงเทพ สาขาตำบลจี่วราย อำเภอนครไชยศรี นครปฐม และสาขาตำบลบ้านแหวน อำเภอสวน อุดรธานี ในพ.ศ. 2501 มีถึง 6 สาขา ได้แก่ สาขาตำบลโสนลอย อำเภอบางบัวทอง นนทบุรี อีก 3 สาขาอยู่ที่ ตำบลหัวเวียง ตำบลเจ้าเจ็ด ตำบลบ้านโสน อำเภอสวน อุดรธานี สาขาตำบลวัดโพธิ์ทอง อำเภอป่าโมก อ่างทอง สาขาตำบลทับกฤช อำเภอชุมแสง นครสวรรค์ สาขาตำบลลำฉาง อำเภอบางเลน นครปฐม และสาขาตำบลวังยาง อำเภอศรีประจันต์ สุพรรณบุรี ทำการ

เพิ่มทุนจดทะเบียนเป็น 4 ล้านบาท เมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2492 และ 20 ล้านบาท เมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2498¹ บริษัทได้แช่ จำกัด ทำการเพิ่มทุนจดทะเบียน จาก 1 ล้านบาท โฉม.ศ. 2489 เป็น 4 ล้านบาท โฉม.ศ. 2490² บริษัทมหาชนชัย จำกัด ทำการเพิ่มทุนจดทะเบียนจาก 2 แสน 4 หมื่นบาท โฉม.ศ. 2489 เป็น 2 ล้าน 7 แสน 5 หมื่นบาท โฉม.ศ. 2494 เปิดสำนักงานสาขา 1 แห่ง โฉม.ศ. 2491 คือ สาขา ตำบลปากเพรียว อำเภอเมือง สระบุรี โฉม.ศ. 2500 เพิ่มอีก 3 สาขา ได้แก่ สาขา ตำบลปากข้าวสาร ตำบลห้วยม่ง อำเภอเมือง สระบุรี 2 สาขา และ สาขาตำบลหนอง แด อำเภอหนองแค สระบุรี³ และจัดตั้งบริษัทภรรักษ์พานิช จำกัด เป็นบริษัทในเครือ ของบริษัทมหาชนชัย จำกัด โฉม.ศ. 2498 ด้วยทุนจดทะเบียน 4 แสนบาท มีวัตถุประสงค์ประกอบกิจการค้าผ้าไหมเมืองและทำการค้าข้าวส่งออก⁴ บริษัทช่วยชวน จำกัด (ค้าขาย) ในช่วงนี้ไม่ได้เพิ่มทุนจดทะเบียน แต่ทำการจัดตั้งบริษัทไทยดำรงพัฒนา จำกัด เป็นบริษัทในเครือ โฉม.ศ. 2503 ด้วยทุนจดทะเบียน 5 ล้านบาท⁵ บริษัทเจริญไทย จำกัด ของตระกูลฉิมทรง ทำการเพิ่มทุนจดทะเบียนจาก 2 ล้านบาท โฉม.ศ. 2493 เป็น 2 ล้าน 5 แสนบาท โฉม.ศ. 2494 และ 5 ล้านบาท โฉม.ศ. 2496 บริษัท⁶ บริษัทบัวเฮงถึง จำกัด ของตระกูลวงศ์ศรีเกษม ทำการจัดตั้งบริษัทสยามค้าข้าว จำกัด เป็นบริษัทในเครือ โฉม.ศ. 2501 ด้วยทุนจดทะเบียน 1 ล้านบาท⁷ แต่ก็มีพ่อค้าข้าว ส่งออกรุ่นใหม่บางกลุ่มที่ได้ขยายการลงทุนในกิจการอื่น ที่นอกเหนือจากธุรกิจการส่งออก ข้าวบ้าง ได้แก่ ตระกูลเอี่ยมสุรีย์ ได้จัดตั้งบริษัท แบล็กแอนด์ไวท์ จำกัด เมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2489 ด้วยทุนจดทะเบียน 6 แสนบาท เพื่อประกอบการค้าผ้า เกร็งมือและอุปกรณ์ถ่ายรูป โดยนางเชือกเอ็ง แซ่โล้ว มารดาของนายกำจาย เป็นผู้จัดการ ทุนร้อยละ 90 และตระกูลฉิมทรง เข้าถือหุ้นในบริษัทกรีนสปอต (ประเทศไทย) จำกัด⁸

¹ กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์, แฟ้มบริษัทบุษยเฮงหลี จำกัด

² กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์, แฟ้มบริษัทได้แช่ จำกัด

³ กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์, แฟ้มบริษัทมหาชนชัย จำกัด

⁴ กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์, แฟ้มบริษัท : รายชื่อผู้ก่อตั้งและ

กรรมการบริษัทภรรักษ์พานิช จำกัด

⁵ กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์, แฟ้มบริษัท : รายชื่อผู้ก่อตั้งบริษัท

ไทยดำรงพัฒนา จำกัด

⁶ กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์, แฟ้มบริษัทเจริญไทย จำกัด

⁷ กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์, แฟ้มบริษัท : รายชื่อผู้ก่อตั้งบริษัท

สยามค้าข้าว จำกัด

⁸ กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์, แฟ้มบริษัท : รายชื่อผู้ก่อตั้ง

และกรรมการของบริษัทกรีนสปอต (ประเทศไทย) จำกัด

ร้อยละ 14.83 โฉม.ศ. 2497 ซึ่งเป็นบริษัทที่ตระกูลโสภณภิญช์ และบริษัทอึ้งจง อีแวนสเมทท์ จำกัด ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2496 เพื่อผลิตน้ำอัดลม จำหน่าย

การเติบโตและการขยายตัวของกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวรุ่นใหม่ของวังสงครามฯ ถือได้ว่าเหมาะสมกว่ากลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวรุ่นเก่าก่อนสงครามโลกฯ โดยเฉพาะกลุ่มหวังหลี หรือกลุ่มลำซำ ซึ่งเป็นกลุ่มพ่อค้าที่มีพื้นฐานจากการเป็นคนไทยบังคับต่างชาติ ที่อาศัยสิทธิพิเศษและบารมีของกลุ่มขุนนาง สะสมทุนจนกลายเป็นพ่อค้าที่ทำธุรกิจหลายประเภท เช่น เจ้าของโรงสี โรงเลื่อย ธุรกิจการส่งสินค้าเข้า ส่งสินค้าออก ตั้งแต่ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และได้หันมา เป็นนายทุนการเงินด้วยการประกอบธุรกิจที่เอื้ออำนวยต่อธุรกิจการค้าข้าวส่งออกให้ครอบครัว เช่น ธุรกิจธนาคารพาณิชย์ ธุรกิจการประกันภัย และการเดินเรือ ในระยะก่อนสงครามโลกฯ ในระยะหลังสงครามโลกฯ กลุ่มดังกล่าวก็ไม่ได้ขยายตัวมากนัก กล่าวคือ ยังคงลงทุนในธุรกิจเกี่ยวกับการค้าไม้ผล ทางเกษตรของกลุ่มหวังหลี และธุรกิจเกี่ยวกับประกันภัย การส่งสินค้าเข้ามาจำหน่ายของ กลุ่มลำซำ สำหรับตระกูลเอี่ยมสุริย์ หรือบริษัทกมลกิจ และตระกูลแช่มช้อยถือรู้สำคัญในบริษัทอึ้งจงเวลาไมฮิง ซึ่งเป็นกลุ่มที่ทำธุรกิจการค้าข้าวในระยะหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และมีกิจการเกี่ยวกับร้านรับแลกเปลี่ยนเงินตราและการประกายตั้งแต่ก่อนสงครามโลกฯ ในระยะนี้ก็ไม่สามารถขยายตัวได้มากนักเช่นกัน เพียงแต่เป็นการเพิ่มทุน จัดตั้งบริษัทใหม่คือ และร่วมถือหุ้นกับกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวรุ่นใหม่ของ บริษัทกมลกิจ จัดตั้งบริษัทอมรไชยจำกัด เป็นบริษัทใหม่คือ พ.ศ. 2499 ด้วยทุนจดทะเบียน 1 ล้านบาท เพื่อทำธุรกิจการค้าข้าวส่งออก ซึ่งเป็นความร่วมมือลงทุนระหว่างตระกูลเอี่ยมสุริย์ และตระกูลโสภาสว่างต์ บริษัทอึ้งจงเวลาไมฮิง จำกัด ทำการเพิ่มทุนจาก 1 แสน 5 หมื่นบาท ในระยะก่อตั้งบริษัท พ.ศ. 2471 เป็น 3 แสนบาท โฉม.ศ. 2488 , 9 แสนบาท โฉม.ศ. 2490 , 2 ล้าน 4 แสนบาท โฉม.ศ. 2493 และ 4 ล้านบาท โฉม.ศ. 2499 และก่อตั้งบริษัทไทยตรง จำกัด เป็นบริษัทใหม่คือของบริษัทอึ้งจงเวลาไมฮิง โฉม.ศ. 2496 ด้วยทุนจดทะเบียน 2 แสนบาท บริษัทนี้เพิ่มทุนเป็น 1 ล้านบาท โฉม.ศ. 2501 ส่วนตระกูลบุคซุซ ก็เช่นกัน ในระยะนี้ได้ทำการเพิ่มทุนจดทะเบียนบริษัทส่งออกข้าวที่ตั้งขึ้นมาตั้งแต่ก่อนสงครามโลกฯ เท่านี้ คือ เพิ่มทุนในบริษัทดีเฮงจันจาก 2 หมื่นบาท โฉม.ศ. 2482 และในบริษัทฮั่วเฮงจัน จาก 8 หมื่น 1 พันบาท โฉม.ศ. 2483 เป็น 1 แสน 2 หมื่นบาท ทั้ง 2 บริษัท โฉม.ศ. 2498

เหตุผลของการไม่ค่อยเติบโตของกลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวหลังสงครามโลกฯ อาจ

จะประมวลได้จาก การที่ภาวะการค้าข้าวของตลาดโลกในระยะหลัง พ.ศ. 2498 มีการแข่งขันจากประเทศคู่แข่งที่ทำการผลิตข้าวออกจำหน่ายมาก เช่น สหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐประชาชนจีน อินเดีย และฟิลิปปินส์ เป็นต้น ประกอบกับมีการแข่งขันกันภายในประเทศ เนื่องจากมีจำนวนพ่อค้าส่งออกข้าวจำนวนมาก ที่เกิดขึ้นในช่วงหลังสงครามใหม่ ๆ ถึงแม้จะมีการรวมกลุ่มในรูปของสมาคมการค้าตั้งที่กล่าวมาแล้วก็ตาม แต่สมาคมฯ ดังกล่าวก็ยังไม่ได้แสดงบทบาทหรือใช้พลังทางเศรษฐกิจที่มีอยู่ในธุรกิจของตน เป็นเครื่องชี้นำการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐบาล นอกจากนี้ กลุ่มพ่อค้าส่งออกข้าวดังกล่าว ก็ยังไม่มีส่วนร่วมแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกับกลุ่มผู้มีอิทธิพลปกครองประเทศในขณะนั้น